

УДК 330

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-266-1-123-128

ЖУРБА І. Є.,
МАТЮХ С. А.,
ЗЕМСЬКИЙ Ю. С.

Хмельницький національний університет

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ – РУШІЙНА СИЛА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇН СВІТУ

З 1995 року кількість міжнародних туристичних потоків зростає з 531 млн до більш ніж 1326 млн осіб. На сьогодні міжнародні надходження від туризму становлять величезний відсоток світового експорту товарів і послуг і досягли \$ 1,340 млрд у 2017 році. Така статистика робить туризм найбільш динамічною галуззю сучасної економіки. Багато країн світового співтовариства входять до списку провідних світових туристичних напрямів подорожей та екскурсій. Автори досліджують, чи справді туризм є ключовим чинником для економічного зростання в цих країнах.

Ключові слова: туризм, прибуття, вибуття, туристичні потоки, валовий внутрішній продукт, туристична атракція.

ZHURBA I.,
MATIUKH S.,
ZEMSKYI Yu.

Khmelnitskyi National University

INTERNATIONAL TOURISM IS THE ARMED FORCE OF ECONOMIC GROWTH OF THE WORLD COUNTRIES

The modern tendencies of development of international tourism as the basis of the driving force of economic growth of the countries of the world community were researched in the article. The authors of the article analysed the dynamics of international tourist arrivals in the regions of the world; found out the factors characterizing the place and role of international tourism in the economic transformation of developing countries; determined the economic impact of tourism on the socio-economic development of the world; investigated the laws of the positive impact of international tourism on socio-economic transformation processes. The international tourist arrivals in the regions of the world (1995–2017) were analysed in the article. International foreign exchange earnings from tourism have increased. There is a steady demand for travel in all regions of the world, including health improvement. The tourism sector can be a decisive factor for economic growth in the world's societies, in particular when the opportunities for economic diversification are limited. Increasing of tourist flows can bring many positive economic consequences for host countries, especially in terms of diversification of the economy and foreign exchange earnings. Obviously, the tourism industry itself can not solve all economic problems, but it can be a key means of development. An important political consequence is that domestic governments need to invest more in this field by improving public infrastructure, communications, water and energy supply and other utilities. Reinvesting of part of the profit from tourism can be a favourable strategy to attract new tourists.

Key words: tourism, arrival, departure, tourist flows, gross domestic product, tourist attraction.

Постанова проблеми. Зазначимо, що у першій половині XXI століття відпочинок із привілею у минулому перетворюється в сучасному світі на найважливішу статтю споживчого попиту, стає характерним елементом способу життя. Про сучасні масштаби рекреації в цілому та туризму зокрема свідчать наступні дані: 20%, тобто 1/5 населення світу щорічно бере участь у цьому процесі; 40–50% населення великих міст у вихідні дні виїждять за межі міст у туристичних цілях; туристичні витрати в економічно розвинутих країнах у 2-3 рази вищі від витрат на одяг і взуття та на 18% вищі витрат на закупівлю продуктів харчування. У період постіндустріального суспільства (інформаційний етап) найважливішою проблемою є перевантаження фізичного, інтелектуально-розумового, психосоматичного та духовного потенціалу людини, що дасть можливість більш ефективно себе реалізувати на рівні сім'ї та трудового колективу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз та тенденції розвитку міжнародного туризму знайшли своє відображення у наукових працях Антонюк К. [1], Бейдик О., Герасимчук З. [3], Дашук Ю. [3], Любіцевої О. [5], Лютак О. [6], Мальської М. [8], Румянцева А. та ін. Проте сучасні особливості міжнародного туризму як основи рушійної сили економічного зростання країн світового співтовариства досліджені не в повному обсязі.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнародного туризму як основи рушійної сили економічного зростання країн світового співтовариства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Виходячи із визначеної мети та сформованих цілей статті, авторами були поставлені наступні завдання:

- проаналізувати динаміку міжнародних туристичного прибуття в регіонах світу;
- з'ясувати чинники, що характеризують місце та роль міжнародного туризму в економічній трансформації країн, що розвиваються;
- визначити економічний вплив туризму на соціально-економічний розвиток країн світу;

- дослідити закономірності позитивного впливу міжнародного туризму на соціально-економічні трансформаційні процеси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окремої характеристики потребує визначення впливу міжнародного туризму на соціально-економічний розвиток країн, що розвиваються. Зважаючи на статистику UNWTO, з'ясуємо загальні дані, що характеризують місце та роль міжнародного туризму для економічної трансформації країн, що розвиваються:

- кількість міжнародного прибуття у цьому ж регіоні є різною в різних країнах, а також у різних регіонах однієї країни, що розвивається;
- країни з середнім рівнем доходу становлять більшість напрямків;
- країни з низьким рівнем доходу демонструють найвищі темпи зростання туристичних доходів;
- розвинені країни є основним джерелом туристичних потоків до країн, що розвиваються.

Туризм є однією з найбільш динамічних світових галузей, що свідчить про щорічні темпи зростання міжнародного прибуття на 4,2% за останні півстоліття, згідно зі статистикою Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO). Незважаючи на те, що більша частина міжнародного туризму все ще відбувається в розвинених країнах світу, останнім часом туризм у країнах, що розвиваються, стає значним соціально-економічним явищем. Нові напрями збільшують свою частку на ринку, тоді як основні традиційні туристичні регіони – Європа та Америка – зросли нижче середнього рівня у світі. Обидва ці регіони, по суті, представляли спільну частку ринку понад 78 відсотків у 1995 році та 67 відсотків у 2017 році. За період 2006–2017 рр. міжнародні туристичні прибуття Азії та Тихоокеанського регіону зростали в середньому на 6,4% на рік, а Близького Сходу – 4,7% (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз міжнародного туристичного прибуття за регіонами світу (1995–2017 рр.)

Регіони	Міжнародні туристичні прибуття, млн осіб							Частка ринку (%)	Зміни (%)		Середнє Річне зростання (%)
	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017		2017	2016/2015	
Світ	531	680	809	952	1195	1240	1326	100	3,8	7,0	4,2
Європа	308,5	392,9	452,7	487,7	605,1	619,5	671,7	51	2,4	8,4	3,3
Азія та Тихоокеанський регіон	82,0	110,4	154,1	208,2	284,1	306,0	323,1	24	7,7	5,6	6,4
Америка	108,9	128,2	133,3	150,4	194,1	201,3	210,9	16	3,7	4,8	3,9
Африка	18,5	26,2	34,8	50,4	53,6	57,7	62,7	5	7,8	8,6	5,0
Близький Схід	12,7	22,4	33,7	55,4	58,1	55,6	58,1	4	-4,4	4,6	4,7

Зазначимо, що аналізуючи ринки туристичного прибуття в регіонах світу (табл. 1) ми бачимо, що найбільша ємність ринку у 2017 році припадає на країни Європи (51%), а найменша – на Близький Схід (4%) та Африку (5%). Дані показники характеризують рівень наповненості ринку міжнародного туристичного прибуття, проте темпи його зростання можна характеризувати в зворотному порядку (рис. 1).

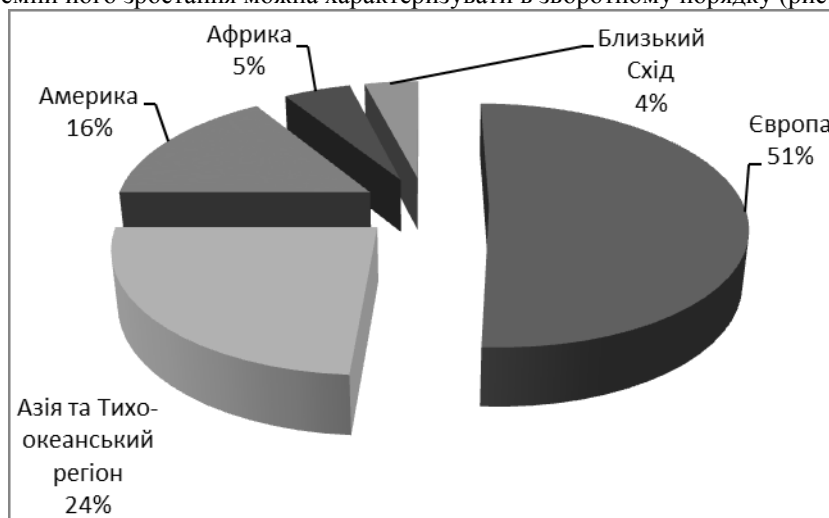

Рис. 1. Частка на ринку міжнародного туристичного прибуття у 2017 році, %

Отже, виходячи із вище сказаного, варто акцентувати увагу на таких тенденціях функціонування міжнародного ринку туристичного прибуття в регіонах світу: міжнародні туристичні прибуття зросли у

2017 році на 7,0%, це найвищий показник з початку економічної кризи 2009 року і значно вищий за довгостроковий прогноз UNWTO на 3,8% на рік за період 2010–2020 рр.; у 2017 році було зафіксовано 1326 млн міжнародного туристичного прибуття в місця туристичних атракцій світу, що на 86 мільйонів більше, ніж у 2016 році (рис. 2).

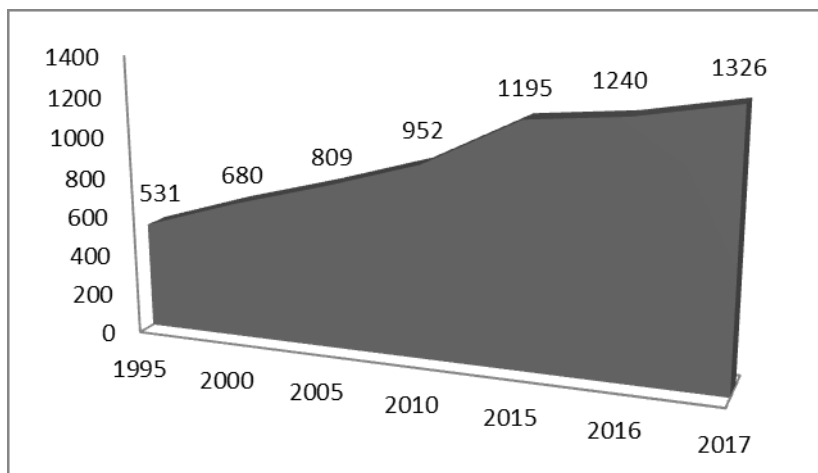

Рис. 2. Міжнародне туристичне прибуття, млн осіб

Ці результати зумовлені стійким попитом на подорожі в усіх регіонах світу, включаючи оздоровлення. Зазначимо, що зростання відбулося завдяки світовому економічному зростанню, що призвело до значного попиту на всіх глобальних туристичних ринках. Зокрема, за регіонами Африки та Європи туристичні прибуття зросли вище середнього.

З економічної точки зору надходження від послуг міжнародного туризму досягли 1,340 млрд дол. США у 2017 році – 3,671 млрд дол. США на день заробляє туристична індустрія, що дає можливість їй бути четвертою експортною категорією після палива, хімічної та автомобільної продукції. Зазначимо, що міжнародні валютні надходження від туризму збільшилися на 4,9% у 2017 році порівняно з 2016 роком, що в реальному вираженні (з урахуванням обмінного курсу, коливання та інфляції) становили 95 млрд дол. США (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз міжнародних туристичних надходжень по регіонах світу за 2015–2017 рр.

Регіони	Міжнародні туристичні надходження по (суб)регіону, млрд дол. США			Частка ринку (%) 2017	Зміни (%)	
	2015	2016	2017		2016/2015	2017/2016
Світ	1,221	1,245	1,340	100	2,6	4,9
Європа	468,0	468,1	519,2	39	1,7	8,0
Азія та Тихо-океанський регіон	355,6	370,8	389,6	29	4,1	2,6
Америка	307,3	313,7	326,2	24	2,3	1,3
Африка	32,2	33,0	37,3	3	4,9	8,0
Близький Схід	58,0	59,0	67,7	5	1,0	12,8

Аналізуючи таблицю 2, ми бачимо певні тенденції розвитку міжнародного туристичного ринку по регіонах щодо динаміки валютних надходжень, зокрема на Близькому Сході відбулося зростання валютних надходжень в 2016 році порівняно з 2015 роком на 1,0%, а в 2017 році порівняно з 2016 роком – на 12,8, що свідчить про стрімку динаміку розвитку інфраструктури та логістики сфери туристичних послуг країн, що розвиваються; у постіндустріальному Європейському регіоні спостерігаємо стабільне зростання (на 8,0%) валютних надходжень в 2017 році порівняно з 2016 роком (рис. 3).

Отже, виходячи з вище зазначеного, варто акцентувати увагу щодо економічного впливу туризму на динаміку розвитку світового господарства. Так, туристичний попит залежить від економічних умов на основних генеруючих ринках. Зокрема, коли зростання ВВП перевищує 4%, міжнародні туристичні прибуття зростають, що впливає на зростання валютних надходжень, проте, коли зростання світової економіки нижче 2,0%, зростання туризму має тенденцію до зниження. На жаль, внесок туристичної діяльності в економіку країни не легко оцінити, оскільки туризм не представляє чітко визначену галузь: по-перше, оскільки вона включає багато різних продуктів (транспорт, пошта, розваги тощо); по-друге, тому, що деякі продукти (наприклад, їжа в ресторанах) можна продавати як туристам, так і місцевим жителям.

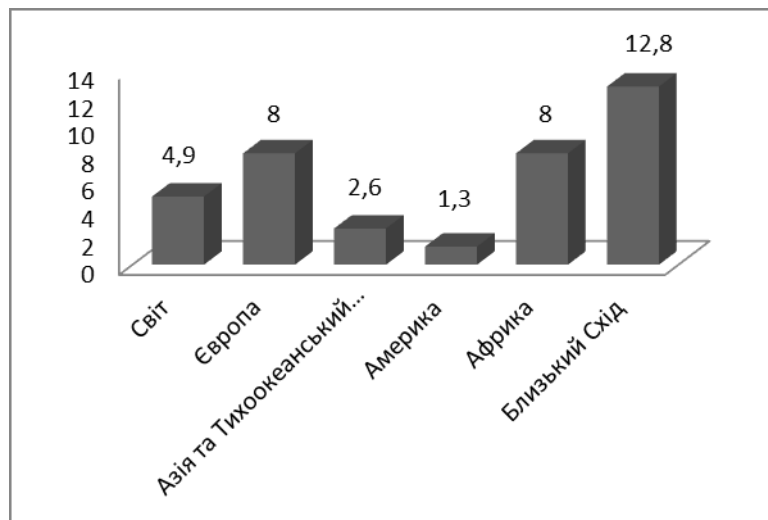

Рис. 3. Міжнародні надходження від туризму за регіонами в 2017 р. (%)

Зазначмо, що туризм може визначати прямий і вторинний вплив на економіку країни. Прямі наслідки – це вплив на підприємства, які продають туристичну продукцію і надають туристичні послуги безпосередньо туристам. Це зміни у виробництві – наслідок зміни безпосередніх витрат на туризм (якщо прибуття туристів зростають, то готелі та ресторани збільшуватимуть продажі з очікуваним збільшенням зарплати для працівників готелів і ресторанів). Вторинні ефекти вимірюють економічну діяльність, що виникає внаслідок обігу валютних надходжень туристів у межах країни. Вони пояснюють вплив на підприємства, які продають непрямо туристам (непрямі наслідки, наприклад, промисловість, що продає товари та надає послуги готелям і ресторанам), а також економічні зміни через збільшення заробітної плати, що впливає на зростання купівельної спроможності працівників, що працюють у туристичному секторі.

Щодо позитивних наслідків міжнародного туризму в країнах світового співтовариства, можна зазначити, що внесок туризму в місцеву економіку через прямі, непрямі та індуковані наслідки може бути особливо помітним у країнах, що розвиваються. Особливо це стосується малих острівних країн.

Враховуючи низькі можливості економічної диверсифікації, туризм може стати приводом для розвитку та підвищення рівня життя місцевих жителів цих країн. Позитивний вплив міжнародного туризму на країни світового співтовариства, зокрема ті що розвиваються, можна виміряти за допомогою наступних факторів:

1. Рівень доходів та можливостей працевлаштування. Будучи дуже трудомісткою, туристична індустрія може бути ключовим джерелом доходу в цих країнах через заробітну плату. Він пропонує багато можливостей для місцевого населення за рахунок постачання основних товарів та послуг (готелі, ресторани, таксі). Більше того, він стимулює постачання товарів і послуг у провідних та інфраструктурних галузях і може генерувати неформальну зайнятість (вуличні торговці, неформальні довідники тощо). У SIDS це може сприяти гендерній рівності.

2. Доходи держави. Туризм може внести до державних доходів як безпосередньо (через податки на доходи від туристичного бізнесу та зайнятості), так і опосередковано (податків на товари та послуги, що надаються туристам).

3. Інвестиції. Туризм може стимулювати органи місцевого самоврядування щодо вдосконалення інфраструктури, оскільки це вимагає високих стандартів по відношенню до функціонування транспорту, зв'язку, водопостачання, енергопостачання та інших комунальних послуг. У багатьох країнах світового співтовариства ці вдосконалення можуть забезпечити основні послуги для сільських громад, які інакше були б виключені з загального забезпечення інфраструктури.

4. Баланс платежів. Туризм є основним джерелом валютних надходжень для багатьох країн світу, що створює переваги платіжного балансу. Іноземні валюти можна використовувати для скорочення державного боргу або для фінансування зростання в інших секторах економіки.

5. Диверсифікації економіки. Туризм може допомогти диверсифікувати більш традиційні економіки, оскільки він є гарною альтернативою секторам, таким як сільське господарство та виробництво. Невизначеність сільськогосподарських культур та непередбачуваність цін у сільськогосподарському виробництві, з одного боку, та потреби кваліфікованої робочої сили та фізичного капіталу у виробничому секторі, з іншого, роблять туристичну галузь прекрасним джерелом заміни або додаткових доходів. Крім того, він може генерувати попит на нові товари або послуги, які самі можуть стати зростаючим сегментом в економіках країн світу. У цьому сенсі туризм є настільки багатограним сектором, що, безумовно, може бути відмінним інструментом для розвитку.

Варто зазначити, що існують певні застереження. Очевидно, що туризм не є панацеєю для вирішення всіх економічних проблем, зокрема у країнах, що розвиваються. Туризм може призвести до

"витоку" валютних надходжень, враховуючи, що частина цих надходжень не залишається в приймаючих країнах, що зменшує корисні наслідки. Це часто трапляється в країнах, що розвиваються, де туристи часто приїжджають завдяки пакетним турам, які купуються у своїх країнах.

Таким чином, великі відсотки витрат мандрівників (іноді більше двох третин) можуть вийти з місцевої економіки. Крім того, через брак місцевих виробників, ресурсів та досвіду, країни, що приймають, не можуть надати всі послуги та продукти, необхідні туристам (наприклад, продукти харчування та напої). З цієї причини ці продукти та послуги повинні бути імпортовані з інших країн, що призведе до збільшення витоків валютних надходжень за кордон:

1. Високі державні інвестиції, необхідні для туризму, можуть відвернути капітал від інших важливих секторів, таких як охорона здоров'я та освіта.

2. Часто туризм створює лише сезонні або неповні робочі місця і не сприяє зайнятості на повний робочий день.

3. Зростання попиту на товари та послуги для подорожуючих може призвести до підвищення цін для місцевих жителів; це можна компенсувати лише за умови пропорційного збільшення місцевих доходів.

4. Туризм ціново-еластичний: зміни цін можуть визначати зрушення в туризмі. Це може мати негативні наслідки для тих країн світу, в яких надто багато залежатиме від відвідувачів, коли країна-джерело відчуває брак досвіду та зіштовхується при цьому із економічним спадом.

5. Вимоги до інфраструктури (транспорт, зв'язок) та об'єкти (готелі, ресторани, магазини) можуть призвести до виснаження природних ресурсів, забруднення та тиску на природне середовище.

6. Стиль життя місцевих жителів може бути змінений, що може призвести до змін ідентичності та цінностей, культурних конфліктів, а також етичних наслідків, таких як генерація злочинів, дитяча праця, проституція та секс-туризм.

Хоча з теоретичної точки зору міжнародний туризм може фактично призвести до економічного зростання в країнах світового співтовариства, необхідна емпірична перевірка. Це дослідження має на меті перевірити цю гіпотезу, використовуючи підхід панельних даних. Дані для цього дослідження були взяті з Індексів Світового Розвитку (Світовий Банк, 2017). Економічне зростання країн світового співтовариства було виміряно з точки зору наступних регресорів:

- реальний валовий внутрішній продукт на душу населення у попередньому періоді;
- витрати на кінцеве споживання державного бюджету (у відсотках до ВВП);
- валове нагромадження основного капіталу (відсоток від ВВП);
- рівень грамотності дорослих чоловіків (відсоток чоловіків у віці 15 років і старше);
- сукупний обсяг торгівлі (експорт плюс імпорт) до випуску продукції.

Міжнародні туристичні прибутки на душу населення, щоб врахувати вплив міжнародних туристичних потоків на економічне зростання країн призначення. Ця змінна відображає кількість відвідувачів, які протягом доби їдуть до країни на період, що не перевищує 12 місяців. Більше того, вона включає кількість туристів, які відвідують країну, в якій вони мають своє звичайне місце проживання, але поза їх звичайним середовищем.

Деякі країни світового співтовариства (Бруней, Багами, Кірибаті, Мальдіви, Науру, Самоа, Соломонові острови, Тувалу) були виключені з набору даних через відсутність даних; інші (Австралія, Канада, Нова Зеландія та Великобританія) були зняті з метою зосередитись виключно на країнах, що розвиваються. Тому остаточний набір даних складався з 41 країни. Щоб уникнути похибок вимірювань та впливу циклів на змінні, було розглянуто 14-річний період між 1990 і 2003 роками (дані про туристичні прибуття доступні лише з 1990 року для всіх розглянутих країн). Більш детальну інформацію про методологію можна отримати за запитом.

Результати підтверджують теоретичні очікування, що туристична галузь позитивно впливає на зростання країн, що розвиваються. Тести були повторені для регіональних угруповань і вони показали, що внесок туризму в економічне зростання був особливо помітним в азіатських країнах, а потім в Африці, причому результат Карибського басейну був менш значним.

Висновки. Сектор туризму може бути визначальним фактором для економічного зростання в країнах світового співтовариства, зокрема, коли можливості економічної диверсифікації обмежені. Збільшення туристичних потоків може принести чимало позитивних економічних наслідків для приймаючих країн, особливо з точки зору диверсифікації економіки та валютних надходжень.

Очевидно, що індустрія туризму сама по собі не може вирішити всі економічні проблеми, але може бути ключовим засобом розвитку. Важливим політичним наслідком є те, що вітчизняні уряди повинні більше інвестувати в цю галузь, покращуючи громадську інфраструктуру, комунікації, водопостачання та енергопостачання та інші комунальні послуги.

Сприятливою стратегією може бути реінвестування частини прибутку від туризму для залучення нових туристів, наприклад, через відповідні промоції та маркетингові стратегії. Решта прибутків має бути спрямована на надання допомоги місцевому населенню для максимізації економічних вигод від туризму. Таким чином, сектор туризму може стати реальною рушійною силою економічного розвитку серед країн світового співтовариства.

Література

1. Dr. Edgardo Sica International tourism: a driving force for economic growth of Commonwealth countries / Dr Edgardo Sica // Global Economic Situation. – Guyana, 15–17 October 2007. – P. 1–3.
2. KOF Index of Globalization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://globalization.kof.ethz.ch>.
3. Валуйський О. О. Глобалізація сучасного світу та проблеми міжнародного туризму / О. О. Валуйський // Туризмологія: концептуальні засади туризму : монографія / [В. К. Федорченко, В. С. Пазенок, О. А. Кручек та ін.]. – Київ : ВЦ «Академія», 2013. – С. 307–315.
4. Шило Л. А. Особливості розвитку світової економіки в умовах глобалізації / Л. А. Шило, І. В. Захаренко, Ю. В. Касян // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту». – 2013. – Вип. 5. – С. 62–66.
5. Ворошилова Г. О. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму у формуванні глобально-конкурентних переваг [Електронний ресурс] / Г. О. Ворошилова // Інтернаука : міжнародний научний журнал. Серія: «Економічні науки». – 2016. – № 1. – Режим доступу : <http://www.inter-nauka.com/ua/issues/2016/1/738>. – Назва з екрана.
6. UNWTO Tourism Highlights, 2017 Edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>.
7. UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>
8. Барометр міжнародного туризму ЮНВТО. Статистическое приложение. Том 13. – Июнь 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eunwto.org>.

References

1. Dr. Edgardo Sica International tourism: a driving force for economic growth of Commonwealth countries / Dr Edgardo Sica // Global Economic Situation. – Guyana, 15–17 October 2007. – R. 1–3.
2. KOF Index of Globalization [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://globalization.kof.ethz.ch>.
3. Valuiskiy O. O. Hlobalizatsiia suchasnoho svitu ta problemy mizhnarodnoho turizmu / O. O. Valuiskiy // Turyzmolohiia: kontseptualni zasady turizmu : monohrafiia / [V. K. Fedorchenko, V. S. Pazenok, O. A. Kruchek ta in.]. – Kyiv : VTs «Akademiiia», 2013. – S. 307–315.
4. Shylo L. A. Osoblyvosti rozvytku svitovoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsii / L. A. Shylo, I. V. Zakharenko, Yu. V. Kasian // Zbirnyk naukovykh prats Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu zaliznychnoho transportu imeni akademika V. Lazariana «Problemy ekonomiky transportu». – 2013. – Vyp. 5. – S. 62–66.
5. Voroshylova H. O. Suchasni tendentsii rozvytku mizhnarodnoho turizmu u formuvanni hlobalno-konkurentnykh perevah [Elektronnyi resurs] / H. O. Voroshylova // Ynternauka : mezhdunarodnyi nauchnyi zhurnal. Seryia: «Ekonomicheskye nauky». – 2016. – № 1. – Rezhym dostupu : <http://www.inter-nauka.com/ua/issues/2016/1/738>. – Nazva z ekrana.
6. UNWTO Tourism Highlights, 2017 Edition [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>.
7. UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>
8. Barometr mezhdunarodnogo turizma JuNVTO. Statisticheskoe prilozhenie. Tom 13. – Ijun' 2015 [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://www.eunwto.org>.

Рецензія/Peer review : 22.12.2018

Надрукована/Printed : 06.02.2019
Рецензент: д. е. н., проф. Войнарченко М. П.